

donucení, nahodilého řádu a ideálního řádu“ podle Richarda Müncha a „osobnosti, kultury a sociálního systému“ podle Jeffreyho Alexandra (s. 174). Poslední kapitola tuto myšlenku dále rozvíjí a zároveň poskytuje, v souvislosti s dosud předloženou argumentací, komplexní odpověď na otázku „co drží společnost pohromadě?“. Autor zde uvádí důležitou myšlenku ohledně udržování solidární vazby v moderní společnosti: „Růst sociální solidarity je tak odkázán na inovaci a iniciativu členů společnosti. Udržet tuto iniciativu a inovační schopnost současné společnosti představuje politický a sociální imperativ nejvyšší důležitosti“ (s. 145).

Kromě pokusu poskytnout důmyslnou odpověď na otázku „co drží společnost pohromadě?“ si tato kniha klade za cíl oživit, znovu otevřít a doplnit chybějící elementy teorie strukturálního funkcionalismu Talcotta Parsonse. V těchto velice ambiciózních záměrech pak představuje nespornou kontribuci. Autorovi se podařilo prokázat, že sociologie podle Parsonse by měla být i nadále studována za účelem pochopení vývoje sociologického myšlení a sociálního řádu současného světa. Při případném dalším bádání by autor mohl do tohoto kontextu zasazovat další aspekty a fenomény, jejichž existenci v současnosti lze těžce vysvětlit skrz teoretický rámec strukturálního funkcionalismu, jako jsou revoluce, sociální nerovnosti a další sociální napětí.

Závěrem je možné říct, že recenzované dílo je vhodné pro všechny, které zajímá teorie sociálního systému, sociálních struktur a celkově dominující sociologické myšlení 20. století. I když je čtení poměrně náročné, teoretický výklad je podporován řadou schematických zobrazení a příkladů, což poskytuje možnost pro lepší pochopení jak ústřední argumentační linie knihy, tak i otázky sociálního řádu vůbec.

Olga Georghieva

DOI: 10.14712/23363525.2018.57

Jana Nosková: „Proč to vyprávím?“ První polovina 20. století v písemných vzpomínkách německých obyvatel Brna / „Warum erzähle ich das?“ Die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts in schriftlichen Erinnerungen deutscher Bewohner Brünns. Brno: Etnologický ústav AV ČR, Praha – pracoviště Brno / Statuární město Brno – Archiv města Brna, 2016, 636 s.

Vzpomínám německy hovořícího obyvatelstva na život v meziválečném a protektorátním Brně se etnoložka Jana Nosková (tehdy společně s archivářkou Janou Čermákovou) věnovala již dříve v publikaci *„Měla jsem moc krásné dětství.“ Vzpomínky německých obyvatel Brna na dětství a mládí ve 20. až 40. letech 20. století*, která se na pultech knihkupectvích objevila v roce 2013. Impulsem k jejímu vydání se stal předchozí výzkumný projekt vedený brněnským etnologem Oldřichem Sirovátkou, jenž sledoval různé aspekty každodennosti v Brně na přelomu 19. a 20. století. Z důvodu doby svého vzniku před rokem 1989 se však tento výzkum opíral pouze o české etnografické a historické prameny a omezoval se na českou společnost. O německou perspektivu byl obohacen až výše zmíněnou publikací, která představila několik vybraných vzpomínkových vyprávění Brňanek a Brňanů německého původu, kteří prožili své dětství a léta dospívání v meziválečném a válečném období. Na tento počín navázala o tři roky později Nosková další knihou, jejíž název je obdobně jako v předchozím případě založen na citaci vzešlé ze vzpomínek jednoho z pamětníků. „Proč to vyprávím?“ ptá se během svého přemítání o životě Fritz Pechovsky a zároveň si odpovídá: „Protože bych se chtěl ohlednout nazpět, vzpomínout si“ (s. 244). V jeho otázce, jež se stala součástí titulu knihy a následné odpovědi se zrcadlí dvě témata tvořící alfu a omegu celého díla – vzpomínky a vyprávění. Fenomény, které jsou v současné (nejen) odborné literatuře velmi aktuální.

Recenzovanou knihu je možné považovat za „pendant“ ke knize *Měla jsem moc krásné dětství* (s. 21), jak se dočteme hned v jejím úvodu. V mnohém se s ní shoduje a navazuje na ni. Stejně jako předešlá kniha obsahuje jak českou, tak německou verzi, obdobná je též struktura

a částečně také tematické zaměření na vzpomínky na každodenní život v brněnské metropoli v první polovině 20. století. Z hlediska snahy zachytit autentická svědectví generace pamětníků, kteří prožili část svého života ve sledovaném období, lze výzkum, z něhož obě publikace vzešly, bezesporu chápat jako záchranný. Rozdíl však spočívá v odlišném druhu získaných a čtenářům zpřístupněných pramenů. Zatímco v předchozím případě byla práce založena na biograficko-narativních rozhovorech vedených pomocí metody oral history, pramenná základna druhé knihy je tvořena a rozšířena o písemně zaznamenané autobiografické texty.

Publikace je tematicky členěna do řady kapitol a podkapitol, fakticky ji však můžeme rozdělit do dvou částí. První část představuje teoreticko-metodologický rámec práce, v němž autorka velmi fundovaně přibližuje specifika psaných autobiografických pramenů (především v kontrastu k narativně-biografickým interview) a možnosti jejich zpracování v etnologii a historii jak v České republice, tak v zahraničí. Upozorňuje na subjektivní povahu těchto svěbytných konstrukcí, proč byly svými kritiky shledány jako „příliš stranické, málo reprezentativní a těžko ověřitelné – tedy nezdály se být spolehlivé“ (s. 25). Nosková však s tímto tvrzením nesouhlasí, podle ní spočívá hodnota a přednost těchto pramenů právě v jejich subjektivitě. Z autobiografií je sice mimořádně obtížné, ne-li nemožné posoudit, co se v dané době „skutečně“ stalo, zato ale umožňují vhléd do životního světa jedince, jenž je úzce napojen na fenomén identit. Jejich studiem nelze dospět k poznání dobových objektivních faktů, je však možné odhalit reprezentace osobních zkušeností a významy, které jsou uplynulým událostem ze strany dějinných aktérů přisuzovány.

Logicky autorka přechází k tématu paměti a vzpomínání. Po krátkém pohledu na fungování paměti z biologické perspektivy se již koncentruje na paměť jakožto sociálně podmíněný jev a s odvoláním na přední teoretiky paměti (Maurice Halbwachse, Jana Assmanna či Jeffreyho Olicka) jí přisuzuje re/konstruktivní a selektivní charakter. Z toho vyplývá autorčin apel na obezřetné zacházení čtenářů s autobiografickým materiálem, který je shodně jako v případě

vzpomínek odrazem aktuálních názorů a postojů jejich tvůrců. Není to ovšem pouze tzv. princip prezentismu, který vede k selektivnosti při předávání vzpomínek. Zohlednit je nutné také selekci z důvodu vlivu „dominantní paměti“, potřeby sebeúcty nebo potlačení negativních zážitků a zkušeností.

Tímto teoretickým exkurzem si autorka připravila půdu pro další kapitolu věnující se historickým událostem a jejich interpretacím, které se v publikovaných autobiografiích objevují. Do každodenního života osob, s jejichž životními příběhy a vzpomínkami se bude moci čtenář seznámit, významnou měrou zasáhly historické události a procesy 20. století; jako zásadní se ukázala první světová válka s rozpadem Rakouska-Uherska a následným založením Československa, politika meziválečného Československa a nacistického Německa, druhá světová válka a nucené vysídlení Němců a s ním spojená problematika tzv. Benešových dekretů. Jak se ukázalo, dominantní místo ve vzpomínkách bývalých obyvatel Brna zaujímaly události související s tzv. divokým odsunem. V rámci vysídlovací akce z 30. na 31. května 1945 byl vypraven pěší pochod německého obyvatelstva k rakouské hranici, během něhož došlo k velkému počtu úmrtí v řadách vyháněných obyvatel a do kolektivní paměti vysídlených Němců se zapsal jako „brněnský pochod smrti“. Autorka se věnuje podrobnějšímu popisu této události včetně nástinu střetu různých na české a německé straně často velmi odlišných a vzájemně se rozporujících interpretací o jejím průběhu či míře násilí a počtu obětí.

V práci je rovněž představen samotný sběr autobiografického materiálu. V roce 2010 a 2015 uveřejnila Nosková výzvu v časopise *Brünner Heimatbote*, vydávaný domovským spolkem *Bruna*, jenž sdružuje bývalé brněnské obyvatele. V tomto „inzerátu“ žádala vysídlené Němce původem z Brna, respektive z tzv. brněnského jazykového ostrova, o zaslání písemných vzpomínek na tehdejší život v tomto městě. Dále získala také sepsané autobiografie známých a přátel narátorů, se kterými v minulosti vedla rozhovor. Autorce se touto cestou podařilo nashromáždit celkem 31 písemných dokumentů, které jsou uloženy ve sbírkách brněnského pracoviště

Etnologického ústavu AV ČR. Tyto texty tvořily různorodý materiál, zaslány byly dopisy, deníky, autobiografie či vzpomínky na určité události (tzv. životopisné zápisky). Součástí došlých zásilek byly také dobové fotografie, kopie osobních dokumentů, novinové články či celé knihy o historii Brna nebo již jinde publikované vzpomínky vysídlených brněnských Němců, tedy pro etnology a historiky neméně zajímavý a cenný pramen.

Získaný autobiografický materiál je ze strany autorky podrobně popsán a kategorizován, všímá si jeho forem, rozsahu (v průměru měly texty okolo deseti až třiceti stran), doby sepsání (naprostá většina z nich byla sepsána ještě před samotnou výzvou) a důvodem jejich vzniku. Nechybí ani věkové (nejstarší autorka se narodila na konci 19. století), genderové (jednalo se o 13 žen a 18 mužů) a sociální složení (převažovaly střední a vysoké společenské vrstvy) autorů těchto textů. Ve zvláštní kapitole jsou přiblíženy redakční úpravy, jimiž autobiografie před knižním vydáním prošly.

Těžiště publikace a její významný přínos spatřuji především v druhé části, která je založena na jedenácti vybraných autobiografiích vysídlených Němců z Brna. Klíčem k jejich výběru se stal požadavek různorodosti forem těchto pramenů, zastoupeny jsou jak deníky, životopisné zápisky, tak autobiografie. Roli při výběru sehrál také rok narození, použity byly dokumenty pocházející od nejstarších autorů narozených před rokem 1914 a v meziválečném období. Texty od osob, narozených na konci třicátých let, respektive počátkem čtyřicátých let 20. století, zařazeny nebyly, neboť vlastní vzpomínky na život v Brně byly v těchto případech značně omezené. O své vzpomínky se v knize se čtenářem podílí čtyři ženy a sedm mužů, což přibližně odpovídalo genderovému zastoupení v celé sbírce. V neposlední řadě se jako důležité kritérium ukázal také rozsah autobiografií. Komplikace přinášely jak příliš dlouhé vzpomínky na vlastní život, které by zasloužily samostatné vydání, tak naopak velmi krátké texty, které neobsahovaly dostatečné množství informací pro možné zveřejnění a často se koncentrovaly pouze na jednu událost. Vybíráno proto bylo ze středně obsáhlých textů.

Každá autobiografie je doplněna biogramem, ve kterém jsou představeny nejdůležitější momenty životní dráhy tvůrců těchto dokumentů. Zatímco v samotných autobiografiích se může čtenář ponořit do vzpomínek na život v Brně před rokem 1945, respektive 1946, případně se dočte o pozdějších návštěvách Brna, v biogramu je popsán i další poválečný osud vzpomínajících osob. Toto cenné uvedení do tematicky a časově ohraničené autobiografie, které ji zasadí do širšího kontextu, je vždy zakončeno informacemi o tom, jak byl dokument získán, z jakého důvodu byl sepsán a jakou úpravou před zveřejněním prošel. Publikace je dále doplněna bohatou fotodokumentací, nechybí ani výkladový slovník dobových pojmů, uličník a jmenný a geografický rejstřík.

Jana Nosková se tématem dějin a kultury německy hovořícího obyvatelstva v českých zemích zabývá již dlouhodobě, a je tak možné předpokládat jistou kvalitu jejích textů. Ani recenzovaná kniha *Proč to vyprávím* v tomto ohledu nezklamala. Práci lze hodnotit jako velmi zdařilou a hodnotnou; nabízí nejen vhled do městské každodennosti z perspektivy někdejších obyvatel Brna, ale je také vítaným zdrojem informací z hlediska regionalistického bádání. Kniha by však neměla vyvolat zájem pouze u odborníků, pro svou přitažlivou a srozumitelnou formu si bezesporu najde cestu i k široké čtenářské obci.

Sandra Kreisslová

DOI: 10.14712/23363525.2018.58

Milena Lenderová – Martina Halířová – Tomáš Jiránek: *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*. Litomyšl, Praha: Paseka, 2015, 277 s.

Kolektiv tří autorů působících na Univerzitě Pardubice připravil společnou publikaci nazvanou *Vše pro dítě! s* podtitulem *Válečné dětství 1914–1918*, kterou vydalo v Praze a Litomyšli nakladatelství Paseka v roce 2015. Milena Lenderová, autorka nebo spoluautorka téměř všech kapitol dané knihy, se odborně zaměřuje především na dějiny každodennosti 19. století,